

جامعة المصطفى العالمية

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

گرایش: تبلیغ

رساله علمی سطح ۴

عنوان

روش‌های مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان با تأکید بر آیات و روایات

استاد راهنما: حجت الاسلام و المسلمین دکتر یعقوبعلی برجی

استاد مشاور: حجت الاسلام و المسلمین سید رسول جعفری

محقق: شیر احمد

کد: ۱۲۵۱۷۱۴

۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم و اهداء

به پیشگاه ملکوتی و تابناک پیشوایان معصومین (علیه السلام) به ویژه به محضر پاسدار وحی نبوی، مشعل هدایت، فروغ یقین امیرالمؤمنین (علیه السلام) و به مفسران مستعد و پارسایان و به پاسداران حریم حوزه‌های علمی امام صادق (علیه السلام) و سربازان امام زمان (عج) و مدافعان حرم اهل بیت (علیه السلام) و به روح بلند قافله‌سالار قرن ما حضرت روح‌الله امام خمینی (ره)؛ و به خانواده عزیزم که تلاش‌های علمی‌ام را مرهون یاری بی‌دریغ ایشان می‌دانم که با شکیبایی و قناعت، دشواری‌ها و کاستی‌های زندگی را در دیار هجرت تحمل کردند و همواره مددکار بنده حقیر بوده و هستند از لطف و محبت ایشان اظهار امتنان می‌نمایم.

تقدیر و تشکر

حمد و ستایش خدای را که انسان را آفرید و او را به وسیله انبیا، رسولان و اوصیاء (علیهم السلام) هدایت نمود. درود و سلام بی پایان خداوند، بر پیام‌آوران الهی به خصوص، رسول مکرم اسلام، حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و اوصیای گرامی اش، بالأخص آخرین حجت خدا در روی زمین، حضرت بقیه الله الاعظم امام زمان مهدی موعود (عج) باد.

در اینجا از باب «من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزوجل»^۱ لازم می‌دانم از استاد محترم و گران‌قدر، حضرت حجة الاسلام والمسلمین دکتر یعقوبعلی برجی زید عزه، که با وجود فعالیت های علمی که داشتند، در طول تدوین این رساله از راهنمایی ها و مشورت های سودمند خویش، بنده را بهره‌مند نمودند، و از استاد محترم مشاور استاد حوزه حضرت حجة الاسلام والمسلمین سید رسول جعفری (زیدعزه) تشکر و قدردانی می‌نمایم. و از مسؤولین محترم جامعه المصطفی العالمیه و هم چنین از مسؤولین محترم مجتمع آموزش عالی فقه و معارف اسلامی و به خصوص گروه محترم تبلیغ، نیز تشکر و قدردانی می‌کنم، که فرصت کافی برای به اتمام رساندن این رساله در اختیار بنده قراردادند. از خداوند متعال توفیق روز افزون به همه خدمت‌گذاران به دین اسلام را در پیشبرد اهداف اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله) مسئلت می‌نمایم.

۱- محمد بن حسن الحرّ العاملی، وسایل الشیعه، ج ۱۶، ص ۳۱۳.

چکیده

برای ترویج پیام و رسالت و ساختن افراد خالص نیاز به راههای مؤثر و متناسب است هر چه وسیله و ابزارهای مورد استفاده برای انجام کار مناسب تر و دقیق تر باشد. رسیدن به سعادت نیز سریع ترمی شود و به عبارت دیگر انجام هر کاری که مبتنی بر روش صحیح باشد به پایان نیک خواهد رسید در غیر این صورت نا سنجیده و اتفاقی باشد در نتیجه رسیدن مطلوب به تأخیر افتاده و مدت زمان لازم برای رسیدن به آن طولانی می شود. حتی ممکن است که نه تنها دست یابی به صد درصد نتیجه مطلوب محقق نگردد بلکه نتیجه کار عکس آنچه مورد نظر بوده است باشد. حال سوال این است که سیره پیامبران الهی در راه هدایت فرد و جامعه و اعلان پیام و رسالت الهی در مقابل مخالفان چه بوده است؟ از میان پیامبران الهی حضرت ابراهیم (علیه السلام) که به پدر انبیا و پیامبر توحید مشهور است جایگاهی برجسته در امر تربیت انسان و دعوت به رسالت الهی، در میان مخالفان دارد، این تحقیق بر اساس روش تحقیق توصیفی و تحلیلی، آیات و روایات مربوط به دعوت‌های آن حضرت، به استخراج مواجهه ابراهیم با مخالفان پرداخته است. استفاده از روشهای متناسب زمان و مکان و مد نظر داشتن استعدادهای مخالفان، در استدلالهای برهان منطقی و جدال احسن و روش اقناعی و ختنی کردن سفسطه‌ها و جدالهای ناحق از دستاوردهای ارزشمند روش آن حضرت می باشد و نیز حضرت ابراهیم (علیه السلام) در امر دعوت از روشهای مستقیم، مثل روش پرسش و پاسخ و غیر مستقیم مثل دعا و ایفای نقش استفاده نموده است. آن حضرت با آگاهی کامل از اوضاع و احوال مخالفان ابتداء از نزدیکان خود شروع کرد که این بیانگر اهمیت و مقدم داشتن نزدیکان در امر دعوت است. این یکی از نتایج به دست آمده از روش مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان در قرآن است. از آنجا که اندیشه‌های مخالفان آن روز چندان پذیرای برهان منطقی و حکمت نبود، حضرت ابراهیم (علیه السلام) بیشتر از روش جدال احسن به عنوان بهترین روش بهره می جست اما مخالفان، وقتی که در مقابل روش‌های آن حضرت پاسخ درستی نداشتند از واکنشهای قهر آمیز بهره می گرفتند. کلید واژه: روش تبلیغ، ابراهیم (ع)، پیامبران، جدال احسن، روش برهانی، روش اقناعی، مواجهه، مخالف.

فهرست اجمالی

۱	مقدمه
۸	فصل اول:
۸	کلیات و مفاهیم
۹	مبحث اول: مفاهیم
۴۵	مبحث دوم: حضرت ابراهیم (علیه السلام) در یک نگاه
۵۸	فصل دوم:
۵۸	روش‌های برهانی حضرت ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه با مخالفان
۵۹	مبحث اول: مبادی و شرایط روش برهانی
۶۴	مبحث دوم: بررسی شبهه شناسی در استدلال حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۸۰	مبحث سوم: نمونه‌هایی از روش برهانی حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۹۴	مبحث چهارم: نمونه‌های روش برهانی ابراهیم (علیه السلام) در روایات
۹۸	فصل سوم:
۹۸	روش جدال احسن در مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان
۹۹	مبحث اول: مبادی، شرائط و اهداف روش جدال احسن
۱۱۳	مبحث دوم: نمونه‌های روش جدال احسن حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۵۸	فصل چهارم:
۱۵۸	روش‌های اقناعی در مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان
۱۵۹	مبحث اول: مبادی و اهداف روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۶۶	مبحث دوم: نمونه‌هایی از روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۹۴	خاتمه
۲۰۱	فهرست منابع

فهرست تفصیلی

۱	مقدمه
۱	الف) طرح مسئله
۲	ب) سوال های تحقیق
۲	۱- سوال اصلی
۲	۲- سوال های فرعی
۳	ج) فرضیه های تحقیق
۳	د) پیشینه تحقیق
۴	ه) ضرورت تحقیق
۴	و) هدف تحقیق
۴	ز) مشکلات تحقیق
۵	ح) جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق
۵	ط) روش گردآوری مطالب
۵	ی) روش تحقیق
۵	ک) تناسب موضوع با نیاز منطقه
۶	ل) قلمروی تحقیق
۶	م) سازماندهی تحقیق
۸	فصل اول:
۸	کلیات و مفاهیم
۹	مبحث اول: مفاهیم
۹	گفتار اول: روش
۹	الف) روش در لغت
۱۰	ب) روش در اصطلاح
۱۱	گفتار دوم: اقسام روشها
۱۱	الف) روش لسانی
۱۱	۱- روش خطابه
۱۲	۲- روش پرسش و پاسخ
۱۳	۳- روش مناظره
۱۴	ب) روش های غیر لسانی
۱۵	۱- روش ایفای نقش
۱۶	۲- روش مقایسه
۱۶	۳- دعا
۱۷	گفتار سوم: مفهوم مواجهه
۱۷	الف) مواجهه در لغت
۱۸	ب) مواجهه در اصطلاح
۱۸	گفتار چهارم: مخالف

۱۹	الف) انواع مخالفان حضرت ابراهیم (علیه السلام).....
۱۹	۱- مخالفان اعتقادی خویشاوندان حضرت ابراهیم.....
۲۰	۲- مخالفان اعتقادی بیگانگان حضرت ابراهیم (علیه السلام).....
۲۱	۳- مخالفان سیاسی حضرت ابراهیم.....
۲۲	ب) خصوصیات مخالفان حضرت ابراهیم.....
۲۳	۱- شرک.....
۲۵	۲- انحطاط در ابعاد معرفتی.....
۲۶	۳- پافشاری بر شعارهای ملی (قومی).....
۲۷	گفتار پنجم: واژه های مرتبط.....
۲۷	الف) جدل.....
۲۷	۱- جدل در لغت.....
۲۸	۲- جدل در اصطلاح.....
۳۱	۳- اقسام جدل.....
۳۱	۳-۱- جدال احسن.....
۳۳	۳-۲- روش جدال غیر احسن (جدال قبیح).....
۳۵	ب) برهان.....
۳۶	۱- برهان در لغت.....
۳۶	۲- برهان در اصطلاح.....
۳۷	۳- تفاوت بین برهان و جدل.....
۳۸	۴- تفاوت میان برهان در منطق و برهان در قرآن.....
۳۹	۵- اقسام برهان.....
۳۹	۵-۱- برهان لمی.....
۳۹	۵-۲- برهان ائی.....
۴۰	ج) اقناع.....
۴۱	۱- اقناع در لغت.....
۴۱	۲- اقناع در اصطلاح.....
۴۲	۳- واژه های ارتباطی اقناع.....
۴۲	۳-۱- تبلیغ.....
۴۲	۳-۲- تلقین.....
۴۳	۴- اقسام روش اقناع.....
۴۳	۴-۱- اقناع علمی و منطقی.....
۴۴	۴-۲- روش خطابی.....
۴۵	مبحث دوم: ویژگیها و رسالت حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۴۵	گفتار اول: ویژگیهای حضرت ابراهیم (علیه السلام).....
۴۶	الف) اسوه بودن.....
۴۸	ب) خلیل بودن.....
۴۸	۱- معنای خلیل.....
۵۰	۲- سبب به دست آوردن این مقام.....
۵۱	ج) صدیق بودن.....
۵۳	د) داشتن قلب سلیم.....
۵۵	گفتار دوم: رسالت حضرت ابراهیم (علیه السلام).....
۵۵	الف) نبوت و امامت حضرت ابراهیم (علیه السلام).....
۵۶	ب) دعوت های حضرت ابراهیم (علیه السلام).....
۵۸	فصل دوم:

۵۸ روش‌های برهانی حضرت ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه بامخالفان

۵۹ میحث اول: مبادی و شرایط روش برهانی

- ۶۰ گفتار اول: اولیات
- ۶۰ گفتار دوم: مشاهدات
- ۶۱ گفتار سوم: تجربیات
- ۶۱ گفتار چهارم: حدسیات
- ۶۲ گفتار پنجم: فطریات
- ۶۲ گفتار ششم: متواترات

۶۴ میحث دوم: بررسی شبهه شناسی در استدلال حضرت ابراهیم (علیه السلام)

- ۶۴ گفتار اول: علت مدبر دانستن اجرام آسمانی توسط ابراهیم (علیه السلام)
- ۶۴ الف) نظریه اول
- ۶۵ ب) نظریه دوم
- ۶۵ ج) نظریه سوم
- ۶۹ گفتار دوم: استفاده ابراهیم (علیه السلام) از روش منطقی
- ۷۰ الف) تبیین برهان حضرت ابراهیم
- ۷۱ ب) شکل منطقی برهان ابراهیم
- ۷۲ ج) حد وسط در برهان ابراهیم
- ۷۳ گفتار سوم: حد وسط در برهان ابراهیم (علیه السلام) در روش استدلال ابراهیم با ستاره پرستان
- ۷۳ الف) نظریه صاحب روح المعانی
- ۷۳ ب) نظریه فخر رازی
- ۷۴ ج) نقد نظریه فخر رازی
- ۷۵ د) نظریه ملاصدرا
- ۷۶ ه) نظریه آیت‌الله مکارم
- ۷۷ و) نظریه علامه طباطبائی
- ۷۷ ز) نظریه آیه الله جوادی
- ۷۷ ح) نقد و بررسی اقوال

۸۰ میحث سوم: نمونه‌هایی از روش برهانی حضرت ابراهیم (علیه السلام)

- ۸۰ گفتار اول: روش برهانی حضرت ابراهیم (علیه السلام) با ستاره پرستان
- ۸۲ گفتار دوم: استدلال با ماه پرستان
- ۸۳ گفتار سوم: استدلال ابراهیم (علیه السلام) با خورشید پرستان
- ۸۴ گفتار چهارم: روش‌های برهانی حضرت ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه با مخالفان اعتقادی
- ۸۵ الف) روش برهان فطری ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان اعتقادی
- ۸۷ ب) روش برهان منطقی ابراهیم (علیه السلام) بامخالفان اعتقادی
- ۸۹ ج) واکنش‌های بت‌پرستان
- ۸۹ ۱- منطق نادرست قوم بت‌پرست و پاسخ آن
- ۹۱ ۲- ترساندن حضرت ابراهیم (علیه السلام)

۹۴ میحث چهارم: نمونه‌های روش برهانی ابراهیم (علیه السلام) در روایات

- ۹۴ گفتار اول: تبیین روش برهانی ابراهیم توسط امام رضا (علیه السلام)
- ۹۶ گفتار دوم: بیان روش برهانی ابراهیم توسط امام علی (علیه السلام)

۹۸ فصل سوم:

۹۸ روش جدال احسن در مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان

۹۹	مبحث اول: مبادی، شرائط و اهداف روش جدال احسن
۹۹	گفتار اول: زمینه‌های جدال
۹۹	الف) تعصب
۱۰۰	ب) جهل
۱۰۱	ج) فرار از مسئولیت
۱۰۲	د) تکبر
۱۰۲	گفتار دوم: مبادی جدل
۱۰۲	الف) مشهورات
۱۰۲	۱- اقسام مشهورات
۱۰۲	۲- مشهور عام (اکثری)
۱۰۳	۳- مشهور خاص
۱۰۴	ب) مسلمات
۱۰۴	گفتار سوم: اهداف جدال
۱۰۴	الف) استیفای حق
۱۰۵	ب) دلسوزی
۱۰۶	ج) حق‌ستیزی
۱۰۷	گفتار چهارم: شرایط جدال احسن
۱۰۸	الف) حلیم بودن
۱۰۸	ب) عالم بودن
۱۰۹	ج) دلسوز بودن
۱۱۰	د) با اخلاص بودن
۱۱۱	ه) داشتن هدف
۱۱۳	مبحث دوم: نمونه‌های روش جدال احسن حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۱۳	گفتار اول: روش جدال احسن ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه با خویشاوند مخالف
۱۱۴	الف) بیان بی‌فایده بودن پرستش بت‌ها
۱۱۶	ب) جدال حضرت ابراهیم (علیه السلام) همراه با آگاهی
۱۱۷	ج) بیان حقیقت بت‌ها در جدال حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۱۸	د) جدال ابراهیم (علیه السلام) با آزر درباره دوری از بت پرستی
۱۱۹	ه) واکنش‌های متفاوت خویشاوندان مخالف (آزر)
۱۲۰	۱- تهدید
۱۲۰	۲- گفتار دور از ادب
۱۲۱	و) واکنش حضرت ابراهیم (علیه السلام) در مقابل واکنش‌های آزر
۱۲۳	گفتار دوم: روش‌های جدال احسن ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه با مشرکان
۱۲۸	الف) روش عملی حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۳۰	ب) جدال احسن حضرت ابراهیم (علیه السلام) بعد از شکستن بت‌ها
۱۳۱	ج) استدلال حضرت ابراهیم با مشرکان
۱۳۱	۱- استدلال اول حضرت ابراهیم
۱۳۲	۲- استدلال دوم حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۳۳	۳- سخنان مشرکان مخالف با حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۳۶	۴- روش جدال احسن حضرت ابراهیم (علیه السلام) به صورت قیاس منطقی
۱۳۶	د) واکنش‌های مشرکان مخالف
۱۳۷	۱- انکار حقیقت
۱۳۷	۲- دستور/فکندن حضرت ابراهیم (علیه السلام) در آتش
۱۳۹	ه) دستاوردهای حضرت ابراهیم (علیه السلام) از روش عملی
۱۳۹	۱- اتمام حجت بر مخالفان

۱۴۰	۲- هموار شدن راه دعوت به توحید
۱۴۰	۳- کسب اعتبار اجتماعی برای دعوت به توحید
۱۴۱	۴- ایمان گروهی از مردم به ابراهیم (علیه السلام)
۱۴۲	گفتار سوم: روش جدال احسن ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه دولتمردان سیاسی
۱۴۳	الف) موضوع جدال احسن ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه با مخالفان سیاسی
۱۴۵	ب) استدلال ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه با دولتمردان سیاسی
۱۴۶	ج) روش استدلال حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۴۸	د) روش مغالطه نمرود در مواجهه استدلال حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۵۰	ه) روش باطل کردن مدعای مخالفان با استفاده از ادعای خود آن‌ها
۱۵۱	و) قیاس جدلی حضرت ابراهیم (علیه السلام) به صورت قیاس منطقی
۱۵۲	ز) واکنش‌های مخالفان دولتمردان سیاسی (نمرود)
۱۵۴	گفتار چهارم: جدال احسن در روایات
۱۵۴	الف) تبیین روش جدال احسن توسط امام علی (علیه السلام) و علت بیان هلاکت
۱۵۵	ب) روش جدال احسن ابراهیم (علیه السلام) با نمرود
۱۵۸	فصل چهارم:
۱۵۸	روش‌های اقناعی در مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان
۱۵۹	مبحث اول: مبادی و اهداف روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۵۹	گفتار اول: مبادی روش اقناعی
۱۵۹	الف) مشهورات
۱۶۰	ب) مقبولات
۱۶۰	ج) مظنونات
۱۶۱	گفتار دوم: خصوصیت‌های روش اقناعی
۱۶۱	الف) تکرار پیام
۱۶۱	ب) خوش‌خلقی اقناع‌کننده
۱۶۲	گفتار سوم: هدف‌شناسی روش اقناعی
۱۶۲	الف) جذب مخاطبان
۱۶۳	ب) کاهش مقاومت
۱۶۳	ج) تحریک فکر و اندیشه
۱۶۴	د) تغییر موضوع
۱۶۵	ه) ایجاد رفتار
۱۶۶	مبحث دوم: نمونه‌هایی از روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۶۶	گفتار اول: روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) با خویشاوندان
۱۶۶	الف) روش گفتار نرم (زمینه ای اقناعی)
۱۶۹	ب) روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) به صورت پرسش‌های منطقی
۱۷۱	ج) روش پاسخ‌طلبی حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۷۳	گفتار دوم: روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه با قوم مشرکان با استفاده از خطابه
۱۷۴	گفتار سوم: روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) به صورت مقایسه
۱۷۴	الف) روش مقایسه در قرآن
۱۷۵	ب) روش مقایسه در روایات
۱۷۶	ج) روش مقایسه‌ای حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۱۷۷	گفتار چهارم: روش اقناعی ابراهیم (علیه السلام) به صورت تحریک وجدان مخالف
۱۷۹	گفتار پنجم: روش اقناعی ابراهیم (علیه السلام) به صورت تدریجی
۱۸۰	گفتار ششم: روش همراهی

۱۸۱	گفتار هفتم: روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) به صورت ایفای نقش
۱۸۱	الف) روش ایفای نقش
۱۸۲	۱- روش داستان‌سرایی
۱۸۳	۲- خطاب‌های غیرمستقیم
۱۸۴	ب) روش الگویی
۱۸۵	ج) بازگشت بت‌پرستان از باورهای خود
۱۸۷	گفتار هفتم: روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) به صورت ترساندن مخالفان
۱۹۰	گفتار هشتم: نمونه‌های روش اقناعی در روایات
۱۹۰	الف) نمونه اول: تبیین روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) توسط حضرت علی (علیه السلام)
۱۹۰	ب) نمونه دوم: تبیین روش اقناعی ابراهیم (علیه السلام) توسط امام صادق (علیه السلام)
۱۹۴	خاتمه
۱۹۵	الف) جمع بندی
۱۹۷	ب) نتایج بحث
۱۹۹	ج) پیشنهادها
۲۰۱	فهرست منابع
۲۰۱	الف) منابع فارسی
۲۰۵	ب) منابع عربی

مقدمه

الف) طرح مسئله

خداوند متعال پس از خلقت انسان و نعمت‌های فراوانی که به او ارزانی داشت، بر او منت نهاد و برای هدایت او از ظلم و بت‌پرستی و انحرافات فردی و اجتماعی انسان‌هایی را برگزید تا راهنمای آنان به سوی کمالات و خداپرستی باشند و به طور قطع می‌توان گفت با توجه به غایت نهایی انسان که رشد و کمال و پیراستن کدورت‌ها و رذائل و نهایتاً قرب الهی است. بالاترین نعمت‌ها برای او ارسال رسل و برانگیختن انسان‌های الهی در میان آنان بوده است؛ به راستی اگر او از این نعمت محروم می‌ماند، سرگذشت تاریک و تلخی را در پیش رو می‌داشت، و معلوم نبود چه مقدار در اعماق پلیدی‌ها و شرک غوطه‌ور می‌گشت، همان طور که ما در طول تاریخ شاهد این هستیم که فاصله گرفتن از فرستادگان الهی و پیام‌های روح‌بخش آنان چه عواقب شومی را به دنبال داشت، و چه قدر موجبات ذلت و خواری را فراهم نموده است تا جایی که انسان‌ها مرتکب پست‌ترین اعمال و افکار شده‌اند، و خود را به مرتبه بدترین و نازل‌ترین موجودات رسانده‌اند که خداوند فرموده است: «اولئک هم شرالبریه^۱».

به هر حال انبیاء آئینه تمام‌نمای حضرت حق هستند، که برای هدایت بشر آمده‌اند و هر آنچه در توان داشتند با روش‌های متعدد به کار بستند تا بتوانند به وظیفه خطیرشان عمل نمایند، و بشریت را به فطرت و سرشت پاکشان رهنمود گشته و هدایت کنند. ولی در این راه با سختی‌ها و مشکلات فراوان و طاقت‌فرسایی روبه‌رو شدند؛ چرا که مخالفان آنان از تمام نیرو و توان خود برای خاموش کردن این مشعل‌های هدایت تلاش می‌کردند، اما تمام این واکنش‌ها کوچک‌ترین

^۱. بینه: ۹. آنان «کفار یعنی مشرکان و اهل کتاب بدترین مخلوقات هستند».

سستی و خللی در اراده آنان ایجاد نمی‌کرد و با استقامت وصف‌ناپذیر و با استفاده از روش‌های متعدد علمی و عملی راه خود را ادامه دادند در این راستا شناخت روش‌های حضرت ابراهیم (علیه السلام) به عنوان پیامبر اولوالعزم و قهرمان توحید در مواجهه با مخالفان اهمیت بسزائی دارد و این رساله در همین زمینه به تحقیق پرداخته است تا در پرتوی آیات الهی و در ضمن روایات به بررسی روش‌های حضرت ابراهیم (علیه السلام) در برخورد با انواع مخالفان پردازد. آیا آن حضرت فقط از روش جدال احسن بهره می‌گرفت؟ یا اینکه به روشهایی مانند روش اقناعی و روش برهانی بهره می‌برد. نمونه‌های این روشها در آیات روایات و منابع اسلامی چگونه بیان شده است؟

لحن و محتوای تعداد زیادی از آیات و روایات بیانگر آن است که قرآن بر روش برخورد ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان، دولتمردان سیاسی و خویشاوندان مخالف عنایت ویژه‌ای دارد حتی همین عنصر اساسی و نحوه تعامل ابراهیمی موجب شده است که قرآن همانند پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، حضرت ابراهیم (علیه السلام) و پیروان او را الگو معرفی کند^۱.

ب) سوال های تحقیق

۱- سوال اصلی

روش‌های مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان در قرآن و سنت چیست؟

۲- سؤال‌های فرعی

۱. منظور از مفاهیم روش، مخالف، جدل، برهان و اقناع چیست؟
۲. روش برهانی حضرت ابراهیم (علیه السلام) در مواجهه با مخالفان چیست؟
۳. روش جدال احسن در مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان چیست؟
۴. روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان چیست؟

ج) فرضیه‌های تحقیق

۱. حضرت ابراهیم (علیه السلام) در مبارزه با شرک و بت پرستی از روش‌های متعدد برهان، جدال احسن و اقناعی استفاده کرده است.
۲. مبارزه میان توحید و شرک در تمام ادوار تاریخ بشر به ویژه در دوره حضرت ابراهیم (علیه السلام) بوده است.
۳. حضرت ابراهیم (علیه السلام) مبارزه عملی و اقدام میدانی را، آن‌هم به گونه‌ای ویژه و غیرعلنی با بت پرستان داشته است.
۴. حضرت ابراهیم (علیه السلام) برای دعوت به توحید با مظاهر شرک مبارزه بی‌امان داشت.

د) پیشینه تحقیق

برخورد حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان همانند برخورد دیگر انبیاء در میان متون تفسیری مطرح بوده و مفسران، کم و بیش در ذیل آیات مربوطه به تفسیر آن پرداخته‌اند و هم چنین در میان کتاب‌های تاریخ انبیاء نگاشته شده مانند تفسیر المیزان، تفسیر تسنیم و تفسیر مجمع‌البیان و تاریخ قصص الانبیاء (نجاری، رسولی و محلاتی) و قصص الانبیاء، قطب الدین ابوالحسین سعید ابن هبه الله الراوندی، قصه های قرآنی ۵۴ داستان از آدم تا خاتم، فعال، عراقی نژاد، قصه های قرآنی سید محمد صحفی، القصص القرآنی، السید محمد باقر الحکیم، النور المبین فی قصص الانبیاء والمرسلین، السید نعمت الله الجزائری و پایان‌نامه سیمای حضرت ابراهیم (علیه السلام) در قرآن و عهدین، منابعی است که درباره مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان، کم و بیش مطالبی آورده اند و در مورد موضوع حاضر، تحقیقات مرتبطی در قالب کتاب و پایان نامه ها صورت گرفته است، مثلاً کتاب رفتارشناسی ابراهیم (علیه السلام) در نصوص یهود و مسیحی و اسلام نوشته اشرف بروجردی و آیین ملت ابراهیم در قرآن، نوشته آیه الله جوادی آملی و پایان نامه کارشناسی ارشد محمد اسحاق در ارتباط با این موضوع است، ولی در اینها تنها جنبه قرآنی و تفسیری و به صورت داستانی و در بعضی جاها روایی مطرح بوده ولی به عنوان روش‌های علمی و استدلالی آن حضرت در مواجهه با مخالفان تحقیق جداگانه

صورت نگرفته است، لذا در این تحقیق بررسی روش‌های آن حضرت می‌تواند الگویی برای مبلغان دینی امروزه باشد.

ه) ضرورت تحقیق

از آن جایی که روش‌های حضرت ابراهیم (علیه السلام) بی شک روش مؤثر می‌باشد، لازم است مورد بررسی قرار گیرد. چرا که حضرت ابراهیم (علیه السلام) از کسانی هستند که خداوند هدایتشان کرده و روش‌های درست را به آنان آموخته است، از این رو باید از روش آنان پیروی کنیم، علاوه بر این آنان معصوم هستند و در کار و روش خود هرگز اشتباه نمی‌کنند. اگر ما از آنان به درستی پیروی کنیم حتماً در روش تبلیغ خود موفق می‌شویم و تبلیغات ما ثمربخش و سودمند خواهد شد. بنا بر این تردیدی در بررسی روش‌های حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان و به کارگیری روش درست آن نیست.

و) هدف تحقیق

هدف اصلی از تحقیق حاضر:

اولاً: هدف نظری از این تحقیق، استخراج و تبیین و توضیح روش‌های حضرت ابراهیم (علیه السلام) از لابلائی گفتارها و رفتارهای آن حضرت، با توجه به آیات قرآن کریم می‌باشد.
ثانیاً: هدف، آشنائی مبلغین اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله) با روش‌های حضرت ابراهیم (علیه السلام) در برخورد با مخالفان می‌باشد.

ز) مشکلات تحقیق

۱- سختی موضوع از لحاظ عدم سابقه تحقیقی در روش‌های مواجهه حضرت ابراهیم (علیه السلام) و عدم گسترگی موضوع به اندازه رساله علمی.
۲- نمونه‌گیری از روش‌های حضرت ابراهیم (علیه السلام)، در قرآن و سنت و بیان به صورت منطقی، یکی از مهمترین مشکلات این تحقیق بوده است.

ح) جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق

در تفاسیر امامیه و عامه از حضرت ابراهیم (علیه السلام) به دارا بودن مقامها و کمالات علمی و عملی، همانند خلقت و خلافت و رسالت و امامت یاد کرده‌اند ولی در این منابع رفتار و روش‌های مواجهه با مخالفان در زندگی اجتماعی و فردی چگونه بوده، مورد بررسی قرار داده نشده است؛ لذا در این تحقیق سعی شده است، نمونه‌هایی از روش‌های برهانی و جدال احسن آن حضرت در قرآن و روایات مورد بررسی قرار گیرد، این بعد از زندگی حضرت ابراهیم کاملاً نو است. نکته حائز اهمیت در کشف روشهای برهانی، جدال احسن و روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) موثر بودن در دعوت مبلغان امر و به ویژه مبلغان کشور پاکستان، از نوآوریهای این تحقیق می باشد و همچنین تطبیق آیاتی که مربوط به روشهای حضرت ابراهیم (علیه السلام) می باشد به روش منطقی، یک نوع نو آوری محسوب می شود.

ط) روش گردآوری مطالب

روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای به وسیله فیش برداری از منابع کتب تفسیری شیعه و عامه و در حد نیاز کتابهای روانشناسی در تبلیغ مورد استفاده قرار می گیرد.

ی) روش تحقیق

در این تحقیق از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده است. یعنی با مراجعه به منابع و گردآوری آیات و روایات پیرامون موضوع رساله، در نهایت برای ارتباط بخشیدن به مطالب، با مراجعه به منابع در کتابخانه های در دسترس و بازشناسی منابع مورد نظر، اعم از تفاسیر و کتب روایی، از این روش بهره گرفته شده است. و مطالب، در چارچوب پژوهش حاضر تدوین یافته است.

ک) تناسب موضوع با نیاز منطقه

به خاطر اینکه زندگی همه انبیای الهی همواره مورد توجه جوامع بشری بالأخص جوامع مسلمین بوده است و ما در یک جامعه مسلمان زندگی می کنیم و از طرفی، بعضی تألیفات انجام شده در مورد رفتار پیامبران در این منطقه صرفاً در مقام بیان خصوصیات و جنبه‌های اخلاقی

است، لذا در این موضوع به شکل روش‌های برهانی و عقلی و جدال احسن حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان، با توجه به بررسی آیات و روایات نیاز بود تا یک الگوی مفید از روش‌های حضرت ابراهیم (علیه السلام) برای مبلغان دین ارائه شود.

ل) قلمروی تحقیق

قلمروی تحقیق از لحاظ زمانی و مکانی محدودیت ندارد اما به لحاظ موضوع محدود به روش‌های مواجهه حضرت ابراهیم (ع) با مخالفان با تأکید بر آیات و روایات مورد توجه و مطالعه برای فیش برداری قرار گرفته این پژوهش را سامان داده است لذا در درجه اول قرآن و تفاسیر شیعه و در درجه بعدی کتب روایی شیعه مانند بحارالانوار و وسائل الشیعه و برخی از تفاسیر اهل سنت و کتب روایی ایشان، قلمروی این تحقیق است.

م) سازماندهی تحقیق

در این پژوهش، در فصل اول، کلیات و مفاهیم بحث شده است. در این فصل، مفاهیم روش، مواجهه، مفهوم مخالف بیان شده و سپس اقسام مخالفان حضرت ابراهیم (علیه السلام) و خصوصیات مخالفان تبیین می‌شود و واژه‌های مرتبط با این تحقیق آورده شده که شامل برهان، جدال و اقناع ذکر شده است، سپس در قسمت بعد، حضرت ابراهیم (علیه السلام)، در یک نگاه به طور اختصار، خصوصیات آن حضرت را بیان داشته است.

در فصل دوم چون روش برهان یا روش جدال احسن یکی از روشهای مسلم تربیتی حضرت ابراهیم (علیه السلام) می‌باشد و آن حضرت در موضوعهای مختلف با مخالفان بیان می‌کرد و آنها را به توحید دعوت می‌کرد، نمونه‌های روش برهانی حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مخالفان که شامل ستاره پرستان و برخی از مخالفان اعتقادی می‌شود، در آیات قرآن کریم و چند نمونه از روایات تبیین شده است.

در فصل سوم نمونه‌های روش جدال احسن حضرت ابراهیم (علیه السلام) بیان شده است. در این فصل مباحث مهمی که پرداخته شده، جدال احسن حضرت ابراهیم (علیه السلام) با خویشاوندان مخالف و یا دولتمردان سیاسی به عنوان نمونه‌های جدال احسن حضرت ابراهیم

(علیه السلام) با خویشاوندان مورد بحث قرار گرفته است و سپس سخنان مخالفان آن حضرت، تبیین شده است و در فصل چهارم، نمونه های روش اقناعی حضرت ابراهیم (علیه السلام) و خصوصیات روش اقناعی آمده و سپس روشهای تعامل و همراهی و روش های تدریجی به عنوان نمونه های روش اقناعی آن حضرت با استفاده از آیات قرآن کریم تبیین شده است. در پایان این پژوهش، یک مقدمه که شامل نتیجه گیری، الگوبرداری از روشهای حضرت ابراهیم (علیه السلام) و پیشنهادها، آمده است.

فصل اول:

کلیات و مفاهیم